Eduskunnan työelämä- ja tasa-arvovaliokunta
TyV@eduskunta.fi

Viite: Lausuntopyyntö 18.11.2022

# Tasa-arvovaltuutetun lausunto valtioneuvoston tasa-arvopoliittisesta selonteosta (VNS 5/2022 vp.)

Tasa-arvovaltuutettu kiittää työelämä- ja tasa-arvovaliokuntaa mahdollisuudesta antaa lausunto otsikossa mainitussa asiassa.

Tasa-arvovaltuutettu on itsenäinen ja riippumaton lainvalvontaviranomainen. Tasa-arvovaltuutetun toimivaltaan kuuluu muun muassa valvoa naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta annetussa laissa (609/1986, jäljempänä tasa-arvolaki) olevien sukupuolisyrjinnän kieltojen noudattamista. Valtuutettu antaa myös ohjeita ja neuvoja tasa-arvolakiin liittyvistä kysymyksistä, sukupuoleen perustuvasta syrjinnästä ja sukupuolten tasa-arvon edistämisestä.

Tasa-arvopoliittisen selonteon lähtökohtana on sukupuolten tasa-arvo perus- ja ihmisoikeutena. Vaikka tasa-arvoa on edistetty viime vuosina, Suomessa on selonteossa kuvatulla tavalla edelleen sukupuoleen perustuvaa rakenteellista eriarvoisuutta ja sitkeitä tasa-arvo-ongelmia, joiden kitkeminen edellyttää päämäärätietoista tasa-arvopolitiikkaa.

Tasa-arvopoliittisessa selonteossa tarkastellaan yhteiskuntaelämän eri osa-alueita kattavasti. Selonteossa asetetaan seitsemän päätavoitetta ja niihin liittyviä osatavoitteita. Valtuutettu keskittyy lausunnossaan erityisesti seuraavissa luvuissa asetettuihin tavoitteisiin: Tasa-arvoinen ja syrjimätön Suomi, Sukupuolittuneesta väkivallasta vapaa Suomi, Taloudellisen tasa-arvon ja Tasa-arvoisen työnjaon ja koulutuksen Suomi.

## Tasa-arvoinen ja syrjimätön Suomi - luku 1

Tasa-arvovaltuutettu pitää tärkeänä selonteossa korostettua lähtökohtaa Suomen kansainvälisten sitoumusten täyttämisestä sukupuolisyrjinnän ehkäisemiseksi. Tämä edellyttää myös ripeyttä ihmisoikeussopimusten valvontaelinten ratkaisujen ja suositusten täytäntöönpanossa.

Kansainvälisten sitoumusten ja suositusten valossa tulee arvioida tasa-arvolain toimivuutta ja mahdollisia muutostarpeita, erityisesti riittävän oikeusturvan osalta.

Selonteko määrittää tasa-arvon yhteiskunnalliseksi prioriteetiksi. Tasa-arvon toteutuminen edellyttää riittävää valvontaa ja riittäviä oikeussuojakeinoja. Kuten selonteossa todetaan, tulisi Suomessa toteuttaa kattava selvitys tasa-arvolain toimivuudesta ja valmistella sen pohjalta tarvittavat muutokset tasa-arvolakiin.

Tasa-arvovaltuutettu on käsitellyt tasa-arvolain muutostarpeita ja syrjinnän uhrien oikeussuojatarpeita eduskunnalle keväällä 2022 antamassaan kertomuksessa. Tasa-arvovaltuutettu on suositellut muun muassa itsenäisen kanneoikeuden antamista valtuutetulle. Myös valtuutetun mahdollisuus tulla kuulluksi tuomioistuimessa sen käsitellessä tasa-arvolain soveltamista koskevaa asiaa olisi tärkeä. Syrjintään liittyvien tapausten monimutkaistuessa, valtuutettu pitää tärkeänä toimivallan saamista sellaiseen risteävään syrjintään, jossa sukupuoli, sukupuoli-identiteetti tai sukupuolen ilmaisu on yhtenä syrjintäperusteena.

Asiantunteville matalan kynnyksen oikeussuojakeinoille on selvä tarve. Syrjinnän uhrien oikeussuojaa parantaisi yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunnan kehittäminen matalan kynnyksen oikeussuojaelimeksi. Tässä yhteydessä olisi tärkeää selvittää, voisiko lautakunta määrätä maksettavaksi hyvitystä tasa-arvolain syrjinnän kieltojen rikkomisesta tai vähintään antaa suosituksensa näistä, kuten yhdenvertaisuuslain osittaisuudistuksen yhteydessä ehdotetaan säädettäväksi.

Selonteossa todetaan tasa-arvovaltuutetun resurssien riittämättömyys suhteessa valtuutetulle asetettuihin tehtäviin ja tasa-arvolain valvontatarpeeseen. Tehokas lainvalvonta vaatii riittävät resurssit, kuten työelämä- ja tasa-arvovaliokunta on todennut aiemmin.

Vaikka sukupuolineutraali kieli on usein hyvä lähtökohta lainsäädännössä, edellyttää laadukas lainvalmistelu kuitenkin usein keskimääräisten sukupuolen mukaisten erojen tunnistamista ja asianmukaista vaikutusten arviointia.

Tasa-arvovaltuutettu pitää kannatettavana sukupuolitietoisen budjetoinnin edistämistä. Myös julkisia rahoitus- ja tukipäätöksiä tehtäessä olisi tärkeää

edellyttää nykyistä laajemmin, että julkista tukea saavat edistävät sukupuolten tasa-arvoa.

Yhteiskuntamme ja sen palvelut eivät ole toistaiseksi räätälöity ottamaan huomioon sukupuolen moninaisuutta. Tasa-arvovaltuutettu kiittää selontekoa asian käsittelystä ja tukee siinä esitettyä sukupuolittavien hallintokäytäntöjen tarpeellisuuden arviointia. Palveluja on kehitettävä siten, että niiden järjestämisessä huomioidaan sukupuolen moninaisuus ja eri ihmisryhmien erityistarpeet.

## Sukupuolittuneesta väkivallasta vapaa Suomi – luku 2

Jokaisen oikeus henkilökohtaiseen vapauteen, koskemattomuuteen ja turvallisuuteen on jakamaton. Tasa-arvovaltuutettu pitää ensinnäkin tärkeänä, että digitaalinen ympäristö tunnistetaan selonteossa kerrotulla tavoin sukupuolistuneen väkivallan kasvavana toimintaympäristönä ja siihen liittyviä palveluja kehitetään.

Lisääntyvä väkivalta ja häirintä työpaikoilla ovat sukupuolittuneita työturvallisuuskysymyksiä, jotka loukkaavat työntekijän tai opiskelijan koskemattomuutta. Niitä tulisi jatkossa käsitellä vakavina työturvallisuusrikkomuksina.

Työnantajan, oppilaitoksen, etujärjestön tai tavaroiden ja palvelujen tarjoajan on tasa-arvolain velvoittamana ryhdyttävä toimiin esille tulleen seksuaalisen tai sukupuoleen perustuvan häirinnän poistamiseksi. Riittävien toimenpiteiden laiminlyönti on lain tarkoittamaa syrjintää. Tasa-arvovaltuutettu suosittelee, että tasa-arvolakiin lisättäisiin velvoite ennaltaehkäistä häirintää. Lisäksi häirintätilanteita koskevat ohjeet tulisi tasa-arvovaltuutetun mukaan sisällyttää jatkossa osaksi työpaikan tasa-arvosuunnitelmaa tai vähintään suunnitelmasta tulisi käydä ilmi ohjeiden olemassaolo.

Tasa-arvovaltuutettu tukee selonteossa esitettyä vaihtoehtoisten riidanratkaisumenetelmien käytön kritiikkiä kunniaan liittyvän väkivallan ja lähisuhdeväkivallan kohdalla. Kyse on useimmiten ihmisoikeuksien loukkaamisesta, eivätkä tekijä ja uhri ole tasaveroisessa neuvotteluasemassa suhteessa toisiinsa. Uhrin oikeussuojan toteutumisen ja turvallisuuden kannalta voi olla kyseenalaista käyttää sovittelua, jonka lopputulos voi käytännössä merkitä virallisen syytteen alaisissa rikosasioissa syyttämättäjättämispäätöstä.

Kasvavan pakolaisuuden ja siirtolaisuuden myötä haavoittuvassa asemassa olevien henkilöiden hyväksikäyttö lisääntynee. Tasa-arvovaltuutettu pitää tärkeänä, että tämä ryhmä tunnistetaan ja sen erityistarpeet huomioidaan selonteossa esitetyin tavoin osana viranomaisprosesseja.

## Taloudellisen tasa-arvon Suomi – luku 4

Selonteossa asetetaan tasa-arvopolitiikan tavoitteeksi sen, että keskimääräinen sukupuolten palkkaero ja elinikäinen tuloero ovat puolittuneet vuosikymmenen loppuun mennessä, mitä voidaan pitää välttämättömänä tavoitteena tasa-arvon edistymiseksi.

Tasa-arvovaltuutettu katsoo selonteon tavoin, että samapalkkaisuuden saavuttamiseksi valtion on kannettava vastuunsa kansainvälisten ihmisoikeusvelvoitteiden täytäntöönpanosta sekä perusoikeuksien tosiasiallisesta toteutumisesta.

Tavoitteen saavuttaminen edellyttää selonteossa kuvatulla tavalla palkkasyrjintään puuttumista, eriarvoistavien palkkarakenteiden korjaamista sekä eri alojen ja erilaisten töiden vaativuuden uudelleen arviointia. Tasa-arvolakiin tulisi lisätä säännös, jossa määritellään mitä tarkoitetaan samanarvoisen työn käsitteellä.

Tasa-arvovaltuutettu pitää hyvänä, että selonteossa on huomioitu myös laajemmin työoikeudelliset kysymykset ja niiden merkitys sukupuolen tasa-arvon kannalta. Selonteossa kannetaan huolta muun muassa osa-aikatyön määrän kasvusta sekä vuokratyön ja vaihtelevan työajan sopimusten mahdollisuudesta altistaa syrjinnälle työelämässä.

Tasa-arvovaltuutettu pitää tärkeänä selonteossa esiin nostettua huolta niin sanotun alustatyön ja muiden uusien työnteon muotojen joustavuuden vastinparina olevan oikeudellisen aseman hämärtymistä. Lisääntyvä työehtojen sopiminen työpaikkatasolla voi myös merkitä työehtojen eriytymistä ja näin haastaa tasa-arvon tavoitteiden toteutumista.

Tasa-arvovaltuutettu pitää tämän vuoksi tärkeänä, että sukupuolivaikutukset arvioidaan säädettäessä työlainsäädäntöä. Vain näin ne tulevat riittävällä tavalla otetuksi huomioon ratkaistaessa työoikeudellisia kysymyksiä.

Tasa-arvovaltuutettu korostaa sukupuolivaikutusten arvioinnin tärkeyttä myös valmisteltaessa sosiaaliturvauudistusta. Sukupuolten erilainen työmarkkina-asema ja hoivavastuun epätasainen jakautuminen vaikuttaa myös eläkkeisiin, sosiaaliturvaan ja palveluihin, joten vaikutusarviointia ei saa unohtaa.

## Tasa-arvoisen työnjaon ja koulutuksen Suomi – luku 6

Tasa-arvovaltuutettu pitää tärkeänä selonteossa asetettua tavoitetilaa, jossa koulutuksessa, työllisyyspolitiikassa ja työ- ja elinkeinoelämässä puretaan sukupuolen mukaista työnjakoa tavoitteellisesti, ja jossa varhaiskasvatus, opetus ja koulutus vahvistavat sukupuolten tasa-arvoa.

Tasa-arvotyötä tukee olemassa oleva oppilaitosten tasa-arvosuunnitteluvelvoite. Tasa-arvosuunnittelussa on kuitenkin puutteita eivätkä oppilaitosten käytännöt ole kehittyneet kaikilta osin vastaamaan edistämisvelvoitteita.

Selonteossa asetettuun tavoitteeseen pääseminen edellyttää tasa-arvo- ja ihmisoikeuskasvatusta sekä oppilaat osallistavaa suunnittelutyötä kaikilla koulutusasteilla. Opetuksen järjestäjillä on oltava riittävä osaaminen ja riittävät resurssit sukupuolten tasa-arvon edistämisvelvoitteidensa hoitamiseksi.

Tasa-arvovaltuutettu näkee lisäksi tärkeänä, että tasa-arvolain ja yhdenvertaisuuslain oppilaitosten edistämisvelvoitteita koskevat säännökset olisivat mahdollisimman yhdenmukaiset, selkeät ja konkreettiset.

Tosiasiallinen tasa-arvo edellyttää vahvan tasa-arvo- ja sukupuolinäkökulman mukanaoloa koulutuspolitiikassa. Valtioneuvoston koulutuspoliittisen selonteon tavoitteissa ja toimenpiteissä sukupuolten tasa-arvo on sivutettu.

## Lopuksi

Selonteossa asetetaan hallituskausien yli ulottuvat kansalliset tasa-arvopoliittiset tavoitteet, jotka Suomesta ovat tähän mennessä puuttuneet. Tasa-arvovaltuutettu pitää vaikuttavuuden kannalta välttämättömänä, että selonteon tavoitekirjaukset siirtyvät konkreettisiksi toimenpiteiksi tulevien hallitusten ohjelmiin. Tasa-arvovaltuutettu ehdottaa hallinnonalakohtaisten vastuiden nimeämistä tavoitteissa etenemisen seuraamiseksi ja varmistamiseksi.

Tasa-arvovaltuutettu esittää lisäksi harkittavaksi, tulisiko selonteossa asetettujen tasa-arvopoliittisten tavoitteiden edistymisen varmistamiseksi laatia väliarviointi.

Erityisasiantuntija Pirkko Janas